

ATLAS THĂNG LONG - HÀ NỘI

VÀO ĐẦU THÁNG 10, ATLAS THĂNG LONG - HÀ NỘI, HỆ THỐNG BẢN ĐỒ VÀ THUYẾT MINH VỀ ĐỊA LÝ, LỊCH SỬ, DÂN CƯ, KINH TẾ, VĂN HÓA VÀ XÃ HỘI CỦA THÀNH PHỐ “RỒNG BAY” NGHÌN NĂM VĂN HIẾN SẼ RA MẮT BẠN ĐỌC. ĐÂY LÀ MỘT CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CÓ GIÁ TRỊ VÀ CHỨA Đựng NHIỀU TÂM HUYẾT CỦA CÁC NHÀ KHOA HỌC ĐỐI VỚI SỰ PHÁT TRIỂN CỦA HÀ NỘI. GS.TS TRƯƠNG QUANG HẢI - PHÓ VIỆN TRƯỞNG VIỆN VIỆT NAM HỌC VÀ KHOA HỌC PHÁT TRIỂN (ĐHQGHN), TỔNG CHỦ BIÊN CÔNG TRÌNH NÀY, ĐÃ TRAO ĐỔI VỚI PHÓNG VIỆN VỀ XUNG QUANH NỘI DUNG VÀ QUÁ TRÌNH LÀM CUỐN SÁCH.

Xin GS cho biết ý tưởng ban đầu về công trình Atlas Thăng Long - Hà Nội ?

Atlas Thăng Long - Hà Nội là loại hình “Atlas tổng hợp khu vực” về một thành phố, một hệ thống dữ liệu thuộc nhiều lĩnh vực, ở dạng nén, giản yếu nhất, được thể hiện bằng ngôn ngữ bản đồ.

Các đồng nghiệp và tôi trong Ban tư vấn ngành Địa lý cho NXB Hà Nội có nhiệm vụ xây dựng đầu mục sách cho Dự án “Tủ sách Thăng Long nghìn năm văn hiến” đã nhận ra rằng các sách về địa lý có giá trị thông tin khoa học cao, nhưng lại có số lượng rất ít. Thực tế cho đến nay, trong tủ sách này cũng chỉ mới xuất bản và chuẩn bị xuất bản một số cuốn sách về địa lý, gồm hai tập Địa bạ Hà Nội của GS. Phan Huy Lê, Địa chí Cổ Loa do GS.TS.Nguyễn Quang Ngọc và PGS.TS. Vũ Văn Quân đồng chủ biên, Địa chất, địa mạo Hà Nội và những tài nguyên liên quan do PGS. Vũ Văn Phái chủ biên, cuốn Điều kiện tự nhiên, tài nguyên thiên nhiên và môi trường trong định hướng phát triển không gian thủ đô Hà Nội của TS. Đỗ Xuân Sâm. Qua trao đổi Ban tư vấn và Ban giám đốc NXB thấy cần có thêm sách địa lý để cung cấp thông tin tổng quan về thiên nhiên, lịch sử và con người Thăng Long – Hà Nội qua hệ thống tư liệu bản đồ.

Trước đây, dưới thời Lê – Trịnh đã xuất hiện nhiều bản đồ Kinh thành Thăng Long, được gọi là Hồng Đức bản đồ, trong đó thành Thăng Long được vẽ ở dạng ước lệ, không có cơ sở toán học. Mặc dù vậy, người đọc vẫn có thể tìm được vị trí của các đối tượng quan trọng như Hoàng thành, Quốc Tử Giám, tháp Báo Thiên, hồ Tây, hồ Trúc Bạch, hồ Hoàn Kiếm. Trong “Đồng Khánh địa dư chí 1886 – 1888 (Ngô Đức Thọ, Nguyễn Văn Nguyên và Philippe Papin biên soạn, Nxb Thế giới, Hà Nội, 2002) gồm các bản đồ thể hiện thực trạng bố trí không gian hay quy hoạch của Hà Nội qua một số năm. Sau này, nhân dịp kỷ niệm 30 năm giải phóng thủ đô (1954 - 1984), Ban chỉ đạo Điều tra cơ bản thành phố Hà Nội cho xuất bản tập “Atlas Hà Nội” gồm 29 trang bản đồ vẽ bằng tay, có tỷ lệ nhưng

lại chưa có hệ thống tọa độ định vị chính xác các vị trí và không có thuyết minh. Hơn nữa, các bản đồ này đều quá cũ so với hiện trạng Thủ đô Hà Nội hiện nay. Do đó, chúng ta cần xây dựng tập atlas mới nhằm tập hợp, hệ thống những kết quả nghiên cứu cả về tự nhiên, lịch sử và kinh tế xã hội, áp dụng công nghệ hiện đại để có thể trình bày khoa học, chính xác sự phân bố không gian và dữ liệu thông tin thống kê về Hà Nội.

Vậy các nội dung chính và giá trị nổi bật của cuốn sách là gì thưa GS?

Atlas gồm 72 trang bản đồ cùng phần thuyết minh, được cấu trúc thành 7 chương, sắp xếp theo trình tự logic. Chương I: Giới thiệu chung về Thăng Long - Hà Nội. Chương II: Lịch sử - Hành chính. Chương III: Điều kiện tự nhiên. Chương IV: Dân cư - lao động. Chương V: Kinh tế. Chương VI: Văn hóa - xã hội. Chương VII: Quy hoạch. Đây là hệ thống dữ liệu giúp người đọc nắm được những thông tin cơ bản, toàn diện về quá trình phát triển, về tự nhiên, con người, kinh tế - xã hội - văn hóa của mảnh đất Thăng Long - Hà Nội.

Trong quá trình soạn Atlas, tập thể tác giả đã sử dụng, kế thừa kết quả nghiên cứu về thành phố Hà Nội của các trường đại học, viện nghiên cứu và của các nhà khoa học. Số liệu phục vụ xây dựng bản đồ kinh tế - xã hội được thu thập từ Tổng cục Thống kê, cục Thống kê và các Sở, Ban, Ngành của thành phố.

Điểm nổi bật của công trình là đã phản ánh một cách hệ thống, khoa học và đồng bộ về sự thay đổi không gian (trong đó có kinh thành Thăng Long thời Lý - Trần, thời Lê, Hà Nội thời Nguyễn), địa giới hành chính, đặc điểm tự nhiên, dân cư lao động, kinh tế - xã hội và văn hóa của Hà Nội. Atlas cũng trình bày bằng ngôn ngữ bản đồ những trận chiến đấu oanh liệt và chiến thắng vẻ vang trên mảnh đất Thăng Long - Hà Nội.

Atlas là hệ thống tài liệu tra cứu, tham khảo về một Hà Nội đương đại, đặt trong hệ tham chiếu tọa độ thời gian - không gian với các lát cắt nhiều mặt, nhiều hướng. Những thông tin chọn lọc được thể hiện, giải thích và phân tích

>> GS.TS Trương Quang Hải

ngắn gọn ở từng chương, cố gắng để các dữ liệu thể hiện được các tính chất chủ yếu, ý nghĩa, những mối liên hệ hữu cơ giữa các yếu tố tạo thành của một hệ thống cấu trúc và thể hiện xu thế diễn biến trong quá trình vận hành. Ở một mức độ nhất định, thông qua các dữ liệu, Atlas đưa ra những ý kiến tổng hợp ban đầu, vạch ra những mâu

thuẫn và tồn tại, những khuyến nghị để người đọc và các nhà hoạch định chiến lược phát triển Thủ đô tham khảo.

Thưa GS, các bản đồ trong tập Atlas có mức độ kế thừa tư liệu và có sáng tạo khác nhau?

Mỗi bản đồ có giá trị riêng, có đặc thù riêng. Các bản đồ về tự nhiên như Bản đồ Địa chất - Khoáng sản, Bản đồ địa chất công trình, Bản đồ địa chất thủy văn, Bản đồ đất, Bản đồ thảm thực vật,

Bản đồ cảnh quan, Bản đồ về khí hậu, thủy văn được biên tập hoặc xây dựng ở tỷ lệ 1/150.000 hoặc 1/220.000 trên cơ sở kết quả nghiên cứu nhiều năm của các Liên đoàn và viện nghiên cứu chuyên ngành và các nhà khoa học.

Loạt bản đồ về kinh tế, văn hóa xã hội được xây dựng mới, sử dụng các chỉ số thống kê cơ bản phản ánh thực trạng và xu thế phát triển của Hà Nội trong giai đoạn vừa qua.

Nhóm bản đồ về lịch sử - hành chính thể hiện sự sáng tạo và công sức của các nhà khoa học. Bởi một số sơ đồ lịch sử trước đây thường được vẽ mô phỏng chứ ít dựa vào hệ tọa độ địa lý, còn ước lệ khoảng cách không gian giữa các đối tượng. Trong các sơ đồ lịch sử của atlas Thăng Long - Hà Nội đã chú trọng xác định đúng vị trí diễn ra các sự kiện lịch sử và đảm bảo tỷ lệ khoảng cách giữa các đối tượng. Một trong những khó

khăn lớn đối với các tác giả là sự thiếu vắng những tư liệu bản đồ nền địa lý của Thành phố ở các thời kì lịch sử khác nhau. Để giúp người đọc bản đồ dễ dàng so sánh, xác định các địa điểm diễn ra các sự kiện lịch sử, các tác giả đã sử dụng các sơ đồ nền địa lý được thành lập vào năm 1873, là bản đồ đầu tiên được xây dựng trên một cơ sở toán học xác định. Bản đồ nền địa lý hiện đại, được sử dụng để trình bày những sự kiện lịch sử diễn ra từ đầu thế kỉ XX đến nay.

Các phương pháp và công nghệ hiện đại được sử dụng cho nghiên cứu và thành lập bản đồ. Ảnh vệ tinh được sử dụng để nghiên cứu lớp phủ thực vật, hiện trạng sử dụng đất Hà Nội vào các năm 1993 và 2007. Các phần mềm chuyên dụng như Mapinfo, Arcgis, Envi, Coreldraw, Illustrator... được dùng để thành lập và biên tập bản đồ.

Các nhà khoa học có gặp những khó khăn gì trong quá trình thực hiện cuốn Atlas này?

Khó khăn lớn nhất có lẽ là ở khâu thu thập và hệ thống dữ liệu. Thành lập atlas yêu cầu quá nhiều dữ liệu chi tiết thuộc nhiều lĩnh vực, cần phải lấy không chỉ ở Cục Thống kê mà còn ở nhiều sở, ban, ngành của thành phố Hà Nội. Tình trạng

số liệu thiếu, không đồng bộ giữa các quận huyện, giữa các ngành khá phổ biến. Chúng tôi đã phải bằng nhiều cách, cả chính thức và không chính thức để thu thập tài liệu. Bên cạnh đó, còn có khó khăn nữa là việc thiếu vắng những tư liệu bản đồ nền địa lý của thành phố ở các thời kỳ lịch sử khác nhau làm cơ sở cho xây dựng các bản đồ chi tiết.

Atlas này là công trình khoa học tổng hợp và có tính hệ thống cao. Việc chỉ đạo xây dựng và tiến hành biên tập bản đồ cần các chuyên gia giỏi về chuyên môn sâu, nhưng am hiểu về bản đồ và kiến thức liên ngành, sử dụng tốt các kỹ thuật và phần mềm hiện đại trong lĩnh vực xây dựng bản đồ. Số người như vậy không nhiều.

Thời gian xây dựng Atlas tổng hợp kéo dài hai năm là tương đối gấp, vì nhiều trang bản đồ đòi hỏi phải có nghiên cứu, điều tra bổ sung và kiểm chứng thực địa. Ngay khâu biên tập xuất bản sau khi hoàn thành bản đồ tác giả cũng phải mất nhiều tháng. Mà atlas là công việc yêu cầu cao về trình độ chuyên môn, về kiến thức bản đồ, kỹ năng công nghệ, sự kiên trì và đức tính cẩn thận.

Vậy còn những thuận lợi, thưa GS?

Một thuận lợi cơ bản là tinh thần làm việc hết mình của các nhà khoa học để hoàn thành công trình như một món quà nhỏ có ý nghĩa dâng tặng đại lễ kỷ niệm 1000 năm Thăng Long – Hà Nội. Chúng tôi đã nhận được sự ủng hộ nhiệt tình và tạo điều kiện thuận lợi của Nhà Xuất bản Hà Nội.

Bên cạnh đó, nhờ uy tín khoa học của Viện Việt Nam học và Khoa học phát triển nên chúng tôi nhận được sự cộng tác nhiệt tình và hiệu quả của các chuyên gia đầu ngành thuộc nhiều lĩnh vực khác nhau tham gia thực hiện một công trình khoa học tổng hợp và liên ngành. Chính vì vậy cuốn sách đã được ra mắt đúng dịp đại lễ.

Sau khi in xong, cuốn sách sẽ được sử dụng như thế nào, thưa GS.?

Cuốn sách đã được Nhà Xuất bản Hà Nội in khoảng 1000 cuốn, sẽ được chuyển tới các thư viện và một số ban ngành tại Hà Nội. Công trình này có thể được sử dụng làm nguồn tài liệu hữu ích cho công tác nghiên cứu, giảng dạy, quản lý, đầu tư và tìm hiểu tổng quát hoặc chuyên sâu về Thủ đô Hà Nội. Đặc biệt, song song với việc thành lập cuốn Atlas, phiên bản điện tử (eAtlas) cũng đang được hoàn thiện và sẽ được công bố trong thời gian sắp tới trên trang thông tin điện tử của Nhà Xuất bản Hà Nội cho mọi người khai thác và sử dụng rộng rãi.

Sau dự án này, nhóm nghiên cứu có tiếp tục một dự án nào tương tự không thưa GS?

Công trình này là thành quả lao động khoa học của nhiều chuyên gia về địa lý, lịch sử, bản đồ, thổ nhưỡng... Viện Việt Nam học và Khoa học Phát triển là đơn vị chủ trì và các cơ quan phối hợp là Trường ĐHKHTN - ĐHQGHN, Viện Địa lý, Hội Địa lý Việt Nam, Viện Quy hoạch và Thiết kế nông nghiệp, Viện Khoa học Khí tượng Thủy văn và môi trường. Tập thể tác giả gồm 54 cán bộ khoa học, trong đó có 4 GS, 8 PGS, 16 TS. Có thể coi

mỗi bản đồ là một công trình khoa học, trong đó có những công trình rất có giá trị. Tiếc rằng, do điều kiện khách quan và chủ quan nên số liệu của bản đồ mới chỉ cập nhật đến năm 2007 trong phạm vi địa giới Hà Nội trước khi mở rộng. Sắp tới, ở giai đoạn hai của Tủ sách Thăng Long ngàn năm văn hiến, nếu được chấp nhận chúng tôi sẽ tiếp tục làm Atlas tổng hợp cho Hà Nội mở rộng với số liệu cập nhật hơn.

Đối với cá nhân mình, GS. có cảm nghĩ đặc biệt gì khi tham gia và làm chủ biên công trình này?

Tôi cũng như các đồng nghiệp khác, đôi khi cũng từng than vãn nhau là làm cuốn sách này vất vả quá nhưng đổi lại, niềm vui lớn đối với người làm khoa học là các kết quả nghiên cứu của mình có chất lượng và được xã hội trân trọng.

Tôi đã từng nghiên cứu ở rất nhiều tỉnh thành trong cả nước, nhưng tham gia thành lập atlas là cơ hội quý báu để góp phần trả “món nợ nguồn” với mảnh đất văn hiến, anh hùng mà tôi đã nhiều năm gắn bó. Tin tưởng rằng trong tương lai chúng tôi sẽ cố gắng để đóng góp được nhiều hơn cho Thủ đô Hà Nội.

Cuốn Atlas này thể hiện tâm huyết của nhiều nhà khoa học lớn tuổi đối với Thủ đô, còn đối với các nhà khoa học trẻ đây là dịp rất hữu ích để học hỏi và được đào tạo. Cuốn sách là một trong những kết quả minh chứng cho quan điểm nghiên cứu Việt Nam theo định hướng liên ngành mà Viện Việt Nam học và Khoa học phát triển chúng tôi đang kiên trì thực hiện. Do đó, đây cũng là một kỷ niệm cảm động trong cuộc đời làm khoa học của tôi.

Xin cảm ơn GS!

HÀ LÊ (thực hiện)